

דף שבועי

פריחת מטה אהרון – למשמעות הסיפור בהקשרו עמוס פריש

ההופעות לבין אופיו של המושג (בסיפור אף נאמר פעמיים: "שנים עשר מטות", כמניין השבטים), הוא חריג למדי, ולכן יקשה להתעלם מהתאמה זו.¹ במבנה של סמיכות שבו הסומך מציין את בעל המטה, המילה מופיעה 4 פעמים: בקטע הראשון – "מטה לוי" (במ' יז:יח), ואחר כך עוד 3 פעמים "מטה אהרן", פעם אחת בכל אחד משלושת הקטעים הבאים של הסיפור, ובשלושתם – בפסוק הראשון של הקטע (פסוקים כא, כג, כה). נראה שבדרך זו מודגש שאהרון מייצג את שבט לוי, אך עוד יותר מכך ש"מטה אהרן" הוא המתמודד בסיפור על המעמד הנבחר. ההדגש הזה על אהרון, שאותו ביקשנו ללמוד מן הלשון החוזרת, תואם את ההצהרה המפורשת של ה': "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ" (במ' יז:כ).

עצם פריחת המטה אמורה להיות ראייה חיובית לבחירה באהרון – בניגוד לראיות השליליות שהיו עד כה, שבהן מות החולקים עליו אמור היה להיות ראייה לבחירתו. הדמיון שבין ההודעה לפני מבחן המטות: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ מִטֹּהוּ יִפְרָח", לבין ההודעה שלפני מבחן המחנות: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ" (במ' טז:ז), יכול ללמד על המטרה הזוהר של שני המבחנים, וחידושו של השני הוא בדרך השונה להשגת המטרה – בהצבעה על הטוב במקום סילוק הרע.

הפסוק החותם את מבחן המטות, "וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ כִּן עָשָׂה" (במ' יז:כו), מדגיש את הביצוע המלא של משה בשלב האחרון – הבאת מטה אהרון למשמרת לפני ארון העדות. ומסתבר שהוא מסכם גם את כל התנהלות משה באירוע הזה, שהרי גם הקטע השני (במ' יז:כא-כב) מוקדש כולו לתיאור הביצוע המלא של משה את הוראות ה' שניתנו לו בקטע הראשון (שם: טז-כ). דווקא לאור הדגשת התיאום בין הביצוע של משה לבין צו ה' שקדם לו, בולט אי-תיאום

המערערים על הנהגת משה ואהרון קיבלו את עונשם משמיים בצורה ניסית – האדמה בלעה את עדת קורח, ו-250 מקריבי הקטורת נשרפו באש שמיימית כתוצאה של המבחן "קחו לכם מחתות... וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ" (במ' טז:ז-ז). והנה, לאחר מכן ה' מורה למשה לאסוף את מטות נשיאי השבטים ולערוך מבחן נוסף, שתכליתו המוצהרת היא להראות מי הוא בחיר ה': "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ מִטֹּהוּ יִפְרָח" (במ' יז:כ).

תיאורו של אירוע זה (במ' יז:טז-כו), שניתן לראות בו את סיומו של סיפור מחלוקת קורח, מעורר שאלות אחדות, ובולטת בהן השאלה בדבר תפקידו-מטרתו. בתוך זה עולה גם השאלה, האם הוא נועד להצדיק את הבחירה באהרון ככוהן (שיטת רש"י) או את הבחירה בשבט לוי (שיטת רמב"ן)? בין כך ובין כך, מה הוא מוסיף ומחדש על מה שכבר סופר עד כה?! פתיחת האדמה את פיה ומבחן המחנות היו עדות משמיים לדחיית הביקורת על משה ואהרון ולבחירה הא-לוהית באהרון, ומה טעם יש במבחן נוסף? ואשר לבחירה בשבט לוי, הרי זה נתון שכבר בראשית העלילה הזכיר אותו משה באוזני קורח ועדתו (במ' טז:ח-י), ולא מסתבר שקורח חלק על כך.

עוד נשאל: מה תורמות החזרות והמילים המנחות להבנת הסיפור? וכן: איך משתלב הסיפור הזה בהקשרו – במה שמסופר לפניו ובמה שמסופר אחריו?

המילה הבולטת ביותר בהופעתה לכל אורך הסיפור היא המילה "מטה" (ביחיד וברבים), ובסך הכול היא מופיעה 17 פעמים. זו מילה מנחה ברורה, המטעימה את נושא הסיפור. אמנם, אם נעקוב אחר הופעת המילה "מטה" רק ביחיד, נמצא שהיא מופיעה 12 פעמים. אף על פי שאני נמנע בדרך כלל מלייחס משמעות למספר ההופעות של המילה המנחה, הרי מקרה כזה, שבו יש התאמה מובהקת בין מספר

1 יצוינו שלוש דוגמאות לתופעה זו: השורש שב"ת מופיע 7 פעמים בחוק השמיטה (וי' כה:א-ז); המילה "עמך" מופיעה בתפילת הבקשה של שלמה בחנוכת המקדש 12 פעמים (מל"א ח:כב-נג); הצירוף "יום השבת" מופיע 7 פעמים בנאום על שמירת השבת (יר' יז:יט-כז).

* פרופ' אמריטוס עמוס פריש, המחלקה לתנ"ך וביה"ס ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר-אילן.

אחר סיפור המטות מופיעות הנחיות לאהרון ולמשפחתו, המציגות את הפן של החובה והאחריות הכרוך בבחירה בו: "אתה ובניך ובית אביך אתם תשארו את עון המקדש" וגו' (במ' יח:א).⁶ המילה המנחה הניכרת לעין כאן היא השורש שמ"ר, המופיע בקטע (במ' יח:א-ז) 9 פעמים (5 מתוכן בשם העצם "משמרת"), כולל הופעתו 3 פעמים רצופות: "ושמרו משמרתך ומשמרת כל האהל" (במ' יח:ג). אין זה מן הנמנע, שבכתוב "השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מר" (במ' יז:כה), המופיע בסופו של סיפור המטות, מצוי רמז של קישור לעניין זה.⁷

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parashaz>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[f](#) דף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ולא נוטל חיים (אך הוא לא התייחס למשמעות הופעת השקדים).

6 להנחיות לאהרון בדבר ההגנה על המשכן קודמת הצגת טענת בני ישראל: "הן גוענו אבדנו פלגנו אבדנו. כל הקרב הקרב אל משפן ה' מות האם תמנו לגוע?" (במ' יז:כז-כח). ראוי להבין טענה זו כפתיחתה של יחידה ספרותית חדשה (כך, לדוגמה, בפירושיהם של מושקוביץ [דעת מקרא] וליכט, ולפניהם גריי וסנייט), וזה מקרה נוסף של ליקוי בחלוקת הפרקים. בניגוד לתלונה הקודמת, שבה הופיע תיאור זמן, המהדק את הקשר הסיבתי בין האירוע לתלונה: "ויילנו כל עדת בני ישראל ממקרת על משה ועל אהרן לאמר" וגו' (שם:ו), כאן אין תיאור זמן, ולטעמנו אפשר אף שמדובר בטענה שנאמרה בעבר, והיא מזכרת כאן רק לצורך תפקודה כפתיחה. בדרך זו אין מקום לתמיהה על אי-הצלחה כביכול של מבחן המטות, שהרי התלונה אינה תגובה עליו, דבר היכול להילמד גם מהתייחסותה אל "הקרב אל משפן ה' מות" (שם:כח), טענה שאינה רלוונטית לסיפור מרד קורח.

7 והשוו הצעתו המעניינת של א"ב ארליך (מקרא כפשוטו, א, ברלין תרנ"ט, עמ' 273), שיש בה רמז מקשר אחר: "השוקד והשומר. שניהם אחד בלשון המקרא. ולפי ששבת לוי שומרים משמרת הקדש, לכן נטל מטה לוי שקדים, והוא לשון נופל על לשון".

מסוים בין הודעת ה' על מה שיתרחש לבין הביצוע בפועל. בקטע הראשון הודיע ה' למשה מה צפוי להיות: "והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח"; והנה בביצוע, בקטע השלישי (שם:כג-כד), נאמר: "והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצא ציץ ויגמל שקדים". ארבע המילים האחרונות מתארות דבר חדש, שלא הוזכר קודם בהודעת העתיד מפי ה'. מה פשר התופעה?

נראה שיש כאן כוונה להראות את הקיום העודף והשופע – לא זו בלבד שהאות ("מטהו יפרח") התקיים: "ויצא פרח", אלא שנוספו לו עוד שני שלבים בוטניים.² ייתכן שלציץ ולשקדים יש גם משמעות סמלית: אשר לציץ נראה שמשמעותו הסמלית מצויה דווקא בשמו – הציץ של המטה מרמז על הציץ שלבש הכוהן הגדול, אשר יותר מכל בגד אחר הוא מקושר לקדושה: "ויעשו את ציץ נזר הקדש זהב טהור ויכתבו עליו מכתב פתוחי חותם קדש לה" (שם: לט:ל; והשוו: כח:לו).³ הופעת השקדים מצביעה על התועלת ועל הברכה – ממטה אהרן צומח פרי טוב. הרמיזה על התועלת משמעותית בהקשר: האירוע המתואר לפני מבחן המטות הוא מגפה שפרצה בעם כעונש על הביקורת על משה ואהרון: "אתם המתם את עם ה'" (במ' יז:1). והנה, במקום להיות פסיביים ולחזות בנקמת ה' במחרפיהם, משה קורא לאהרון לקחת קטורת ולהוליכה בקרב העם כדי לכפר עליהם ולעצור את המגפה, ואהרון מבצע זאת בזריזות, כשהוא ניצב באומץ "בין המתים ובין החיים" (שם:יג), ומביא לעצירת המגפה. לא זו בלבד שאהרון, וכמוהו משה, אינם גורמים להרג העם, אלא שהם מצילים ממוות אף את יריביהם (וזאת דווקא באמצעות הקטורת, שתפקדה בשריפת יריביהם)! את מה שנעשה שם אני מבקש למצוא רמז בהופעת השקדים. מטה אהרון אינו מקל חובלים, אלא הוא הופך לענף של עץ פרי המיטיב לבריות.⁴ נמצא אפוא שהתוספת בהתקיימות האות מרמזת על מסר נוסף של מבחן המטות – דחיית הטענה בדבר הממד המזיק והממית והצבעה על היפוכה: אהרן הוא מקור של חיים וברכה לעם (כפי שאמור היה העם להסיק מפעילותו בהצלת העם בעת המגפה).⁵

2 לדעת פרופ' יהודה פליקס (עצי פרי למיניהם: צמחי התנ"ך וחז"ל, ירושלים תשנ"ד, עמ' 143), שלושת השלבים הנזכרים בכתוב הם: לבלוב, הצמחת ניצה, הבשלת שקדים.

3 וכבר פירשו כן ר' יהושע אבן שועיב, ר' יצחק אברבנאל ור' יצחק קארו. אברבנאל מאפיין את הציץ כ"גדול שבהם (בבגדי הכוהן הגדול) במעלה".

4 רמיזה דומה חשפנו בסיפור האתון, שבו בלעם משמש שליחו של בלק לקלל את בני ישראל בראותם בהם איום וסכנה, בעוד שבסיפור נרמז שבני ישראל הם מקור של ברכה עבורם; ראו: ע' פריש, "אתונו של בלעם", דף שבועי לפרשת בלק תשס"ו (מס' 660), עמ' 1-3.

5 לאחר שכתבתי את הדברים ראיתי שפרופ' מרדכי סבתו ("על מטות, מחתות, ומה שביניהם", דף שבועי לפרשת קורח תשע"ג [מס' 1020], עמ' 3-4) כבר הציע את ההסבר שמבחן המטות בא להשלים את מבחן המחתות באמצעות הוכחת בחירת אהרון, בהראותו את אהרון כמביא חיים